

พลิกโฉมข้าวไทย จากขายปริมาณสู่การ “ขายคุณค่า” ก้าวสู่สินค้าเกษตรมูลค่าสูง

นายันทพพงษ์ จิระเลิศพงษ์ ผู้อำนวยการสำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า (ผอ.สนค.) กระทรวงพาณิชย์ เปิดเผยว่า สนค. ได้ศึกษาแนวทางยกระดับรายได้เกษตรกรผู้ปลูกข้าว สู่สินค้าเกษตรมูลค่าสูง เพื่อสร้างมูลค่าและความแตกต่างให้เมล็ดข้าวไทย ตลอดจนเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันท่ามกลางตลาดข้าวโลกที่มีการแข่งขันมากขึ้น จากอุปทานข้าวโลกที่มีจำนวนมากและสร้างแรงกดดันต่อราคาข้าวไทย

ประเทศไทยในฐานะผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่ของโลก จำเป็นต้องยกระดับข้าวไทยสู่สินค้าเกษตรมูลค่าสูง เพื่อเป็นแนวทางที่จะช่วยเพิ่มรายได้ให้เกษตรกรอย่างยั่งยืน จึงต้องปรับแนวทางจากการ “ขายปริมาณ” สู่ “ขายคุณค่า” โดยได้จำแนกข้าวมูลค่าสูงออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มข้าวรักษ์โลก เน้นกระบวนการผลิตที่รับผิดชอบต่อสังคม และสิ่งแวดล้อม ตอบโจทย์มาตรการทางการค้าโลกและผู้บริโภคที่ใส่ใจโลก ประกอบด้วย (1) ข้าวยั่งยืน คือ ข้าวที่ปลูกภายใต้มาตรฐานเวทีข้าวยั่งยืน (Sustainable Rice Platform: SRP) ซึ่งครอบคลุม 4 มิติ ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านการจัดการ (2) ข้าวคาร์บอนต่ำ คือ ข้าวที่ผลิตผ่านกระบวนการทำนาที่มุ่งเน้นการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกตลอดวงจรการผลิต โดยเฉพาะก๊าซมีเทนจากการขังน้ำในนาข้าว และก๊าซไนตรัสออกไซด์จากการใช้ปุ๋ยเคมีเกินความจำเป็น และ (3) ข้าวอินทรีย์ คือ ข้าวที่ปลอดการใช้สารเคมีสังเคราะห์ดีต่อสิ่งแวดล้อม รวมถึงสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค

2. กลุ่มข้าวอัตลักษณ์และเรื่องราว เน้นความโดดเด่นจากมูลค่าเพิ่มที่ยึดโยงกับแหล่งกำเนิดและภูมิปัญญา มีเรื่องราวเฉพาะสินค้า จึงมีความพิเศษที่ไม่สามารถลอกเลียนแบบได้ ประกอบด้วย (1) ข้าวสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication: GI) คือ ข้าวที่มีคุณลักษณะเฉพาะที่เชื่อมโยงกับแหล่งภูมิศาสตร์ที่ปลูก ปัจจุบันไทยมีข้าวที่ได้รับตรา GI รวม 24 รายการ เช่น ข้าวเก่าล้านนา ข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้ และข้าวสังข์หยดพัทลุง เป็นต้น และ (2) ข้าวพันธุ์พื้นเมืองและข้าวดอย คือ สายพันธุ์ข้าวท้องถิ่นที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีเรื่องราวทางวัฒนธรรม และรสชาติที่เป็นเอกลักษณ์

3. กลุ่มข้าวสุขภาพ เน้นการตอบโจทย์เทรนด์ด้านสุขภาพและสังคมผู้สูงอายุด้วยคุณค่าทางโภชนาการที่เหนือกว่าข้าวทั่วไป ประกอบด้วย (1) ข้าวโภชนาการสูงและข้าวสี คือ ข้าวที่มีสารต้านอนุมูลอิสระ วิตามิน หรือแร่ธาตุสูงตามธรรมชาติ เช่น ข้าวไรซ์เบอร์รี่ ข้าวสีนิล และ (2) ข้าวเพื่อสุขภาพ คือ ข้าวที่ผ่านการวิจัยหรือกระบวนการพิเศษ เช่น ข้าวดัชนีน้ำตาลต่ำ (Low-glycemic index) สำหรับผู้ควบคุมน้ำตาลหรือข้าวเติมวิตามินและแร่ธาตุ ข้าวโปรตีนสูง

ข้าวยั่งยืน: ลดต้นทุน เพิ่มผลผลิต เปิดประตูสู่ตลาดพรีเมียม

ข้าวยั่งยืน มีแนวโน้มที่จะเติบโตและขยายตัวอย่างต่อเนื่อง จากการยกระดับมาตรการกำกับดูแลด้านสิ่งแวดล้อม (Environment-related measures) ของประเทศคู่ค้าทั่วโลก โดยข้อมูลจากฐานข้อมูลสิ่งแวดล้อมขององค์การการค้าโลก (WTO Environmental Database: EDB)¹ พบว่า ในช่วงปี 2557–2567 (ค.ศ. 2014 – 2024) ประเทศสมาชิก WTO ได้แจ้งมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมรวมทั้งสิ้น 17,270 ฉบับ และอัตราการเติบโตเฉลี่ยสะสมต่อปี (CAGR) ร้อยละ 6.43 จาก 1,276 ฉบับในปี 2557 เพิ่มขึ้นเป็น 1,637 ฉบับในปี 2567 โดยภาคเกษตรเป็นเป้าหมายหลักของการกำกับดูแลด้วยมาตรการด้านสิ่งแวดล้อมมากที่สุดจำนวน 5,442 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 31.51 ของมาตรการทั้งหมด ทั้งในมิติของการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก การจัดการทรัพยากรน้ำ การใช้สารเคมีทางการเกษตร และการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า เมื่อพิจารณารายประเทศ พบว่า สหภาพยุโรปมีมาตรการสูงสุดที่ 2,618 ฉบับ (ร้อยละ 15.16) อาทิ EU Deforestation

¹ World Trade Organization, *Environment-related Notifications and Measures by Member*, WTO Environmental Database, สืบค้นเมื่อ 9 เมษายน 2569, <https://edb.wto.org/charts>

Regulation (EUDR) Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM) รองลงมา คือ สหรัฐอเมริกา 2,544 ฉบับ (ร้อยละ 14.73) แนวโน้มดังกล่าวอาจกลายเป็นความเสี่ยงที่จะได้รับผลกระทบจากการกีดกันทางการค้าที่ไม่มีภาษี (Non-Tariff Measures) แต่ในขณะเดียวกัน ก็เป็นโอกาสในการยกระดับข้าวไทยสู่ข้าวคุณค่าสูงที่ได้รับการรับรองมาตรฐานสากล และเป็นแนวทางที่ช่วยให้ชาวนาลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และเข้าถึงตลาดที่ให้ราคาดีขึ้น กล่าวคือ วิธีทำนาตามมาตรฐานข้าวยั่งยืน เช่น การจัดการน้ำแบบเปียกสลับแห้ง (Alternate Wetting and Drying: AWD) สามารถลดค่าสูบน้ำและค่าไฟได้ การใส่ปุ๋ยตามค่าวิเคราะห์ดิน ช่วยลดการใช้ปุ๋ยที่เกินจำเป็น และ การจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน (Integrated Pest Management: IPM) ช่วยลดค่าใช้จ่ายด้านสารเคมี นอกจากนี้ วิธีการเหล่านี้ยังทำให้ต้นข้าวแข็งแรงขึ้น ระบบรากและการแตกกอดีขึ้น ได้ผลผลิตที่ดีอย่างสม่ำเสมอ อีกทั้ง การผลิตตามมาตรฐานดังกล่าวทำให้เข้าถึงตลาดส่งออกที่ยินดีซื้อในราคาสูงกว่าข้าวทั่วไป โดยเฉพาะสหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น ที่เริ่มกำหนดเกณฑ์ด้านความยั่งยืนเป็นเงื่อนไขในการนำเข้ามากขึ้น

มุมมองจากเวทีข้าวยั่งยืน (SRP): ทำแล้วได้อะไรมากกว่าราคาพรีเมียม

นายปีเตอร์ แมคอัลลิสเตอร์ (Peter McAllister) ประธานกรรมการผู้บริหาร (Executive Director) เวทีข้าวยั่งยืน ได้ให้ข้อมูลประโยชน์ของการนำมาตรฐาน SRP ไปปฏิบัติซึ่งครอบคลุม 4 มิติที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่

มิติที่ 1 การจัดการฟาร์มที่ดีขึ้น โดยเกษตรกรจะมองเห็นภาพรวมของต้นทุน ผลผลิต และความเสี่ยงได้ชัดเจนขึ้น นำไปสู่การลดปัจจัยการผลิตที่ไม่จำเป็น ลดการสูญเสียจากโรคและแมลง และคาดการณ์ผลผลิตได้มากขึ้น ซึ่งประโยชน์นี้เกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องพึ่งราคาพรีเมียม

มิติที่ 2 ลดความเสี่ยงด้านสภาพอากาศและกฎระเบียบ โดย SRP ทำหน้าที่เสมือนกรอบบริหารความเสี่ยง ช่วยให้เกษตรกรรักษาเสถียรภาพผลผลิตภายใต้ความแปรปรวนของสภาพอากาศ ลดการพึ่งพาตลาดปัจจัยการผลิตที่ราคาผันผวน และเตรียมความพร้อมสำหรับกฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อมที่จะเข้มงวดขึ้นในอนาคต

มิติที่ 3 เข้าถึงตลาดและสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้ซื้อ การปฏิบัติตามเกณฑ์ความยั่งยืนที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล ช่วยให้ผู้ผลิตรักษาสถานะผู้จัดจำหน่ายรายสำคัญ (Preferred Supplier) ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการดำเนินธุรกิจในตลาดที่ผู้บริโภคให้ความสำคัญในประเด็นนี้

มิติที่ 4 ผลประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม SRP ไม่เพียงช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำ ปรับปรุงสุขภาพดิน ส่งเสริมความหลากหลายทางชีวภาพ และลดการสัมผัสสารเคมีอันตราย ซึ่งมีส่วนสำคัญในการปกป้องฐานทรัพยากรธรรมชาติที่เกษตรกรพึ่งพาเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงประเด็นด้านสิทธิแรงงาน สิทธิสตรี การศึกษา สิทธิเด็ก รวมถึงสุขภาพและความเป็นอยู่ของเกษตรกรอีกด้วย ทั้งนี้ ประเด็นดังกล่าวจะช่วยสะท้อนให้เห็นว่า ผลประโยชน์จากการดำเนินงานภายใต้ SRP นั้นส่งผลเชิงบวกโดยตรงและในระยะสั้นต่อเกษตรกร ซึ่งถือเป็นกลุ่มที่มีความเปราะบางที่สุด และเป็นหนึ่งในเหตุผลสำคัญของการก่อตั้ง SRP ที่มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรอย่างยั่งยืน

ผอ.สนค. กล่าวว่า สนค. ให้ความสำคัญต่อการยกระดับข้าวไทยสู่สินค้าเกษตรมูลค่าสูงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญ ที่จะช่วยเพิ่มรายได้เกษตรกรอย่างยั่งยืน สร้างความแตกต่างให้ข้าวไทยในเวทีโลก และรักษาขีดความสามารถในการแข่งขัน โดยขณะนี้อยู่ระหว่างการศึกษาตลาดข้าวมูลค่าสูง หรือ Demand ของโลกว่าแต่ละประเทศมีความต้องการข้าวประเภทใดบ้าง รวมถึงการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในเชิงพื้นที่ว่าควรปรับเปลี่ยนพื้นที่เพาะปลูก จากการปลูกข้าวขาวทั่วไปที่มีราคาผันผวน ไปเป็นการปลูกข้าวมูลค่าสูงที่ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคและยินดีที่จะจ่ายเงินซื้อข้าวในราคาที่สูงขึ้นเช่นกัน